

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

VIII. BIND. 1880—81.

UDGIVET

AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

AALBORG.

FORLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT I STIFTSBOGTRYKKERIET.

Tre Almuelærere i forrige Aarhundrede.

Meddelt af Lavst Røjkjær.

Det er almindelig kjendt, at mange af de Skoleholdere, som Adelen i fordums Tid indsatte paa deres Godser, vare daarlige Karle og lidet skikkede til at oplyse Almuen. At der ogsaa i det midterste Vensyssel har været slige Folk som Lærere, skal her meddeles Exempel paa.

I det fjerde Tiaar af forrige Aarhundrede var der en Degn i Hellevad, Hellum og Ørum, som hed Ole Hortulan. Han udviste stor Forsømmelighed i sit Embede, og derfor blev hans Sognepræst Konsistorial-Assessor Peder Kjælden Palludan nødt til at anklage ham for Herredsprovsten Peter Lorents Frawen, Præst i Dronninglund. Dette havde til Følge, at Degnen blev indstævnet for Provsteret i Nvbr. 1737. Klagepunkterne i Stævningen vare følgende: »at Hortulan ikke havde været til at formaa at lade sig overhøre og kjende dygtig til Embedet af Høj-Øvrigheden nu mere end efter Aars og Dags Forløb; ikke i tre Fjerdingaar katekiseret for Ungdommen; ofte forsømt Kirkerne, saa Præsten selv maatte synge; med en utilladelig Frihed rejst af By uden at spørge Præsten og med det samme forsømt Embedet; ikke villet svare Amen til Daaben; ikke villet hente Vand til Daaben; nægtet de syge at lade bede for dem; ikke i rette Tid villet indlevere Nadvergjæsternes Antal; ikke forfattet Op- og Afskrifter over Ungdommens Forsømmelser.« — Denne Gang slap Degnen dog for videre Tiltale, idet han ydmygede sig for Præsten og afgav til ham den 20 Nvbr. 1737 følgende

Revers: »Angaaende den Klage, Præsten haver ført over mit Forhold, lover jeg underskrevne baade det som Stævningen indeholder og deslige Ting som i mit Embede kunde mangles baade inden og uden Kirken, baade at vil og skal redressere.« *Ole Hortulan.*

Derefter gik et halvanden Aars Tid, uden at man hører noget om Degnen; men det lader til, at han ingenlunde har forbedret sig i den Tid; thi foruden at han vedblev med sin Stædighed mod Præsten og forsømte at undervise Ungdommen, forfaldt han og til Drik, Banden, Horeri og der var Uenighed mellem ham og Konen. Derfor maatte han i Maj 1739 afgive tvende ny Reverser til sin Præst, saaledes lydende:

1) »Paa det jeg ikke imod allernaadigste Forordning af 23 Januar 1739 den 2 Artikkel med nogen Drukkenskab eller anden forargelig og for Guds Menighed beskjæmmelig Levnet skal i mit Degnekald være Menigheden til nogen Besværing, forpligter jeg mig til, at ikke noget Brændevin af hvad Slags, det nævnes kan, skal efterdags findes og bruges i mit Hus, og jeg desforuden føre et ædrueligt Levnet samt omgaas min Hustru, eftersom Guds og Kongens Lov byder mig.«

Ole Hortulan.

2) »Jeg blues ved at bryde saamange Løfter, som jeg har gjort baade Gud og min Sjælesørger, til Bedring, og jeg kjender mig skrøbeligt til at have efterlevet min sidste Revers. Paa det at jeg desbedre kan sky Anledning til alt Ondt, og det skal ikke være til Hr. Assessorens Skade, hvad han om mit Levnet og Opførsel haver meldt til de høje Herrer Skoleinspektører, da forpligter jeg mig endnu ydermere at entholde mig fra al Sværgen og Banden, hverken direkte eller indirekte; hverken inden eller uden for mit Hus at bruge nogen Slags Brændevin; at bo hos min Hustru med Forstand som hos et meget skrøbeligt Redskab; hver Helligdag efter sidst Prædiken undervise Ungdommen i de allernaadigst forordnede Spørgsmaale og altid tegne de forsømmelige efter de befalede Opskrifter og Klasser, og med fordeligst indfinde mig til at erholde hans Højærværdigheds Approbation til Degneembedet. Udi hvilket, alt eller noget deraf, særdeles som jeg befindes forsømmelig eller forargelig efterdags, beder jeg ikke Hr. Assessoren skal have nogen Medynk med mig, men frit anklage mig for Over-Øvrigheden, som jeg

dog vil bede den naadige Gud med sin Helligaand regjere mig til al godt baade til Englenes og Menneskens Glæde. Jeg forbliver deres Velædelheds ydmygste Tjener.«

Ole Hortulan.

Endnu en Gang maatte han ty til Præsten med Bøn om Tilgivelse. Han havde nemlig Pintseaften i et godt Selskab sagt, at før han skulde holde de til Præsten givne Reverser, før skulde han frasige sig Embedet. Dette kom Præsten for Øre, og da Degnen fornam det, skrev han til ham følgende Brev.

»Hvad jeg talte i Aftes i Ubesindighed, vilde jeg gjerne nu tilbagekalde, allermest for min fattige og fremmede Kones Skyld, som den alierhøjeste ved jeg elsker med en ren Kjærlighed; jeg maa dog tilstaa, jeg som et andet skrøbeligt Menneske har mine Fejler, men siden der er Forladelse hos Gud til en bodfærdig Synder, beder jeg og, at mine Fejl maatte forlades af Mennesker, allerhelst jeg lover Bedring; jeg venter Bønhørelse som den, der altid bliver deres Velædelheds ydmygste Tjener.«

Ole Hortulan.

Til sidst maa Degnen være bleven kjed af det hele, thi i Nvbr. Maaned s. A. skrev han saaledes til Præsten: »Det er min ydmyge Begjæring, at Herskabet i Vraa maa kalde en anden Degn, naar De forlanger (saasom jeg ikke saa ringe Brød efterdags betjener) for at jeg nu herefter kan leve et roligt og stille Levnet her og det tilkommende. Forresten takker jeg ydmygst for al den gode Omgjængelse, jeg af ham og Fruen i en kort Tid har mødt. Iøvrigt er min aller-ydmygste Hilsen til alt kjært fra hans Velbyrdigheds ydmyge Tjener.«

Den 1ste Marts 1740 blev Degnen indstævnet for Provsteret at møde i Hallund Kirke. Klagepunkterne vare de samme som i forrige Stævning og dertil flere, nemlig, at han ikke havde holdt et eneste af de Løfter, han havde givet i Reverserne; ikke engang kan svare til nogen af de Spørgsmaal som en af Konfirmanderne i Sognene; løbet bort ifjor 1739; været udi ondt Rygte for anden Mands Hustru; ført et meget ukristeligt, forargeligt og skamfuldt Liv med sin Hustru; forødt de fattiges Tavlepenge og en Del Kollektur; ydermere selv frasagt sig og foragtet Hellevad Degnebrød. Som Vidner i Sagen blev indstævnet 15 Mænd af Hellevad Sogn og

3 Kvinder foruden Degnens Hustru Johanne Bloch. Retten blev da holdt i Hallund Kirke af Provsten Frawen i Dronninglund tilligemed hans tiltagne Meddommere Peder Klein Præst i Øster-Brønderslev og Jakob Holm Præst i Jerslev. Vidnerne blev afhørte, og af deres Vidnesbyrd blev det godtgjort, at Degnen var skyldig i alle Klagepunkter; alle varede enige om, at Degnen stedse havde opført sig forargeligt, saalænge han havde været i Sognet, aldrig havde de hørt ham læse for Ungdommen, og tidt havde de savnet ham i Kirken. Endvidere vidnede Povl Kristensen af Lemb og Niels Sindelsen i Klokkerholms Mølle, at de begge paa en Gang havde været hos Degnens og tilspurgt dem om Grunden til deres onde Forligelsesmaal. Da havde Degnens Kone svaret, at hun havde sin Mand fortænkt for Kristen Kjældsens Kone i Hellevad, og da havde Degnen lovet dem ikke at komme der oftere, og begge havde lovet at komme godt ud af det med hinanden. Tillige vidnede de, at der gik Ord og Spørgemaal rundt i Sognet, at Degnen havde med Kristen Kjældsens Kone at gjøre, og at han havde ladet Manden bestikke, for han kunde leve i ondt Levnet med Konen; endnu vidnede de, at de 2den Pintsedag 1739 havde igjen været hos Degnens og paamindet ham om, at han første Pintsedag havde siddet hos fornævnte Kristen Kjældsens Hustru Kirsten Simonsdatter og fyldt sig; men da havde Degnen svaret, at hvad han havde drukket var betalt, og da de derefter talte til ham og Konen om deres onde Forligelsesmaal, svarede Konen og klagede paa, at han ikke vilde være fra Kirsten Simonsdatter, og han klagede paa, at hun havde taget en Del udaf Huset af hvad der var. Lars Jensen og gamle Niels Thomsen af Hellevad vidnede, at de efter Begjæring for halvanden Aar siden var kommen ind til Kjældsens, hvor Degnen sad, og hørte de da, at han spurgte Kristen Kjælden, om han skyldte ham for Horebuk, hvortil Kristen svarede: jeg er ikke Fader til Barnet, du kan ligesaa godt være det som en anden; ydermere vidnede de, at der gik Ord rundt om i Sognet, at Degnen laa i med Kristen Kjældsens Kone. Thomas Jeppesen af Klokkerholm vidnede, at han af sin egen Kone blev indkaldt hos Degnens, da der snart var livløs Folk derinde, og da han kom derind, saa han, at Degnen havde fat paa begge sin Kones Arme, og var hun paa Knæerne,

og var det revet af Hovedet paa dem begge to ; derpaa havde Vidnet tiltalt dem og sagt til dem : hvi forliges I saa ilde, I skulde være et Mønster for andre, hvorpaa Degnen svarede : kom ind, hun river Øjnene ud af mig, ellers hørte han, de brugte Mund sammen, men fattede ikke, hvad det var. Unge Niels Thomsen af Hellevad havde set, at Degnen havde givet sin Kone tre Hjat af Haanden og ellers hørt dem skjændes. Willum Kristensen af Klokkerholm vidnede, at han havde hørt Degnen og hans Kone skjændes og holde Tummel, hvorpaa han var gaaet ind til dem og havde taget Degnen og lagt ham i Seng og formanet dem til at forliges. Laurs Jensen og Kristen Jensen begge af Hellevad vidnede, at de hørte Assessor Palludan kom i Degnens Logemente og tilspurgte ham, hvormange af Sognets Fattiges og Helsingørs Tavlepenge han havde indsamlet for det sidste Aar, og han svarede da 2 Rigsdaler ; ydermere spurgte Assessoren ham, om han vilde fly ham de Penge tilligemed Biskop Ankersens og Amtsforvalterens Kollekt, som vare ham leverede at bære ned til Provsten. Derpaa tog Assessoren Degnens Rejsekjortel, som hang paa Væggen, lod to Mænd af Allerup vurdere den til 10 Mark, og overgav den til Værten Villum Kristensen i Klokkerholm, indtil Degnen løste den igjen. Kristen Nørholm af Hellevad 18 Aar gammel og en af Konfirmanderne vidnede, at han tidt havde hørt, der var Skjændemaal imellem Degnen og hans Kone, medens de boede hos hans Moder. Konen sagde, han var Fader til Kirsten Simonsdatters Barn, og der vilde han gaa op, men det vilde hun ikke. Hortulan forlangte 3 Ugers Opsættelse for at erhverve en Sagfører til at forsvare hans retfærdige Sag. Dette blev ham tilstaaet ikke alene den Gang, men ved to følgende Provsteretter, da han stadig klagede over, at han ingen Sagfører kunde faa fat i. For den sidste Provsteret mødte han slet ikke, ejheller nogen i hans Sted, og da blev Dommen saaledes, at Ole Hortulan skulde miste sit Embede og for sit Forhold staa aabenbar Skrifte, inden han kunde stedes til at nyde Nadveren, samt betale Sagens Omkostninger med 8 Rigsdaler.

II. Hans Wium havde været Skoleholder i Vester-Brønderslev ligefra 1723 ; men skjönt han altid havde været stærkt hengiven til Brændevin, saa tog denne Last dog saaledes

Overhaand i hans Alderdom, at han blev hel ubrugelig. Sogne-mændene saa sig da nødt til at klage over ham til deres Hosbond og Skolepatron Kammerherre Anders Skeel til Bir-kelse og Nipstrup og til deres Sognepræst. De begjærede tillige, at Skoleholderen maatte vorde afsat, eftersom han »dels formedelst Alderdom, men fornemmelig for sin liderlige og strafværdige Levemaade ikke saaledes som ske bør nu i nogle Aar har været i Stand til at undervise vore Børn, men ladet det komme an paa en sin, ikke fra Faderen vanslægtet, Søn, da den rette og gamle Skolemester jo snart altid, naar han har en Skilling i Hænde, søger sin Fornøjelse i umaade- lig Brændevinsdrikken, til hvilken han altid har været og endnu særlig i sin Alderdom er saa hengiven, at hans elen- dige Krop formedelst umaadelig Drik maa lade sig nøje med Pjalter til Skjul. Deres Velbyrdighed og Deres Velærvær- dighed har selv set, i hvilken sælsom Dragt han har mødt i Kirken, den var jo som Betlerens, hvorfor vi beder, at den gamle Skoleholder maa vorde afsat, og ydmygelig bede vi, at han af Skolens Indtægter maa nyde en aarlig Pension, saa han ikke i sin høje Alderdom skal lide for stor Mangel.«

Anders Skeel indsendte Klagen til Bispen med Begjæring, at Skoleholderen maatte vorde afsat. Bispen Broder Brorsen gav da Ordre til sin Søn af samme Navn Herredsprovst og Præst i Dronninglund, at Skoleholderen skulde for Provsteret. Dertil blev han og stævnet, og Retten blev holdt i August 1767 paa Nipstrup. Skoleholderen, der vel selv følte, at han var moden til Afsættelse, mødte og bad om Naade for sine Forseelser og for sin ofte imod Kammerherren udviste Tvær- hed og Trodsighed og tilstod godvillig at afstaa fra Embedet samt lovede Bod og Bedring. Ifølge denne Tilstaaelse havde Kammerherren sær Medlidenhed med denne gamle Mand og tilstod ham for Resten af sit Liv fri Husveje (o: Bolig) i et Hus i Vester-Brønderslev.

III. Aar 1799 klagede Beboerne af Kraghede til deres Sognepræst Brorsøn over deres Skoleholder Kristen Sørensen. De kunde ikke forstaa, at Præsten og tillige Høj-Øvrigheden havde saa stor Langmodighed, eftersom de tidt nok havde klaget før. De ankede især over, at »Skolemesterens forhen lønlige Lejermaal nu er bleven til offentligt Horeri, og vores Skolehus er bleven til et aabenbart Horehus«. De haabede

ogsaa, eftersom de før havde givet Præsten fuld Besked, »at Skoleholderens Majtresse ej alene af Skolehuset, men og af Sognet maa udvises, saasom hun aldrig har deltaget i Naderens Nydelse her i Sognet, hun burde heller aldrig indlemmes i Menigheden, vore egne Fattige til Skade og Fornærmelse, ja Beboerne til Besvær, ydermere nu, da hun paa ulovlig Maade er vorden selvtredie«. Beboerne true med, at hvis Skoleholderen ikke faar Rejsepas til Mikkelsdag, agte de at søge paa højere Steder.

Kort efter skrev Bispen Studsgaard til Provsten Jakob Holm, at han hidtil havde udsat Brugen af Tvangsmidler mod Skoleholderen, da denne havde indgivet Ansøgning om at maatte ægte Ane Magrete Kristensdatter (den førnævnte Majtresse), som havde udlagt ham til Barnefader, men da han nu havde erfaret, at samme Ane var en gift Kone, saa kunde dette for Menighedens Forargelse ingenlunde tillades, og tilligemed da Beboerne havde indgivet en skarp Klage over ham til Sognepræsten baade for Horeri og uordentligt Forhold, saa nødes han til at gaa frem efter Loven, hvorfor Præsten skulde kalde Skoleholderen for sig og i Vidners Overværelse forhøre, om han havde noget at sige til sit Forsvar, og hvis Klagen fandtes overensstemmende med Sandheden, da at forkynde Skoleholderen sin Afsked.

Nu blev der da af Provsten i Kraghede Skole holdt Forhør over Skoleholderen. Tvende Vidner vare tilstede, nemlig Hr. Frost, Degn i Øster-Brønderslev og Hallund, og Seign. Krag til Hvilshøjgaard. Skoleholderen havde intet at svare imod Klagen. Beboerne blev da tilspurgt, om de havde været tilfreds med ham, før han begik den skammelige Gjerning at bedrive Hor. De svarede, de var ilde tilfreds med ham, da han passede andre uvedkommende Ting, ogsaa naar Børnene sad i Skolen. Dernæst blev Skoleholderen tilspurgt, om han ikke var erindret af sin Sognepræst, hvortil han svarede ja. Præsten blev tilspurgt, om han derefter fandt nogen Forbedring hos ham. Præsten svarede, slet ingen. — Derpaa blev Skoleholderen tilsagt om, at han var afsat fra Embedet og skulde forlade det næste Mikkelsdag.